

УДК 378.146(430)

А. І. ТУРЧИН

СИСТЕМА КОНТРОЛЮ Й ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ У ВНЗ НІМЕЧЧИНИ

Проаналізовано систему контролю й оцінювання навчальних досягнень студентів у вищих навчальних закладах Німеччини, яка є одним з важливих механізмів високих якісних стандартів вищої освіти в країні, в контексті основних положень Болонської декларації. З'ясовано, що при оцінюванні знань студентів у німецьких університетах домінує принцип академічної свободи, а контрольно-оціночні заходи близькі до тих, які практикують українські вузи.

Ключові слова: Болонська декларація, Європейська система перезарахування кредитів, вищі навчальні заклади Німеччини, контроль й оцінювання навчальних досягнень студентів, іспит, залік, навчальний курс.

А. И. ТУРЧИН

СИСТЕМА КОНТРОЛЯ И ОЦЕНИВАНИЯ УЧЕБНЫХ ДОСТИЖЕНИЙ СТУДЕНТОВ В ВУЗАХ ГЕРМАНИИ

Проанализировано систему контроля и оценивания учебных достижений студентов высших учебных заведений Германии, которая является одним из важных механизмов высоких качественных стандартов высшего образования в стране, в контексте основных тезисов Болонской декларации. Выяснено, что при оценивании знаний студентов в немецких университетах доминирует принцип академической свободы, а контрольно-оценочные мероприятия близки к тем, которые практикуют украинские вузы.

Ключевые слова: Болонская декларация, Европейская система перезачета кредитов, высшие учебные заведения Германии, контроль и оценивание учебных достижений студентов, экзамен, зачет, учебный курс.

A. I. TURCHYN

THE SYSTEM OF CONTROL AND EVALUATION OF THE STUDENTS' STUDYING IN THE HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS IN GERMANY

The evaluation and assessment system of the students' skills in the higher educational establishments of Germany in the context of Bologna declaration is analyzed. It is proved that the principal of academic liberty during the assessment of students' skills in the higher educational establishments in Germany dominates and the criterion-referenced assessment is close to the Ukrainian. In addition, the assessment system is the most important mechanism of high quality standards in German higher education.

Key words: Bologna declaration, ECTS, higher educational establishments in Germany, the system of control and evaluation of students' studying, examination, test, course of studies.

Триваючий процес об'єднання Європи, його поширення на Схід і країни Балтійського регіону супроводжується формуванням єдиного освітнього й наукового простору та запровадженням уніфікованих вимог, критеріїв і стандартів національних систем вищої освіти. Цей процес іменується Болонським від назви університету в італійському місті Болонья, де були задекларовані зазначені ініціативи.

Будучи одним із ініціаторів й активних учасників освітньої європейської інтеграції, Німеччина водночас дуже обережно реформує власну систему вищої освіти, прагнучи зберегти

історично сформовані традиції у цій галузі. Різним аспектам цієї проблеми присвячено наукові праці Н. Абашкіної, А. Афанасьєва, Г. Братиці, Л. Пуховської, О. Пришляк та ін. Взявши за зразок сучасної системи вищої освіти англо-американську модель, ФРН не стала її сліпо копіювати: передусім стосовно ціни навчання, його тривалості, оцінювання тощо. Ряд поправок до Закону про вищу освіту від 1998 р. закріпили мінімум необхідних вимог для реалізації положень Болонської декларації, надавши їм статусу доповнень до національної освітньої системи. Німецьким вузам було забезпечено право вибору підготовки студентів як за класичним, так і за новим європейським варіантом підготовки бакалаврів і магістрів. Для останнього законодавством передбачено інші механізми акредитації програм і курсів, а також нова система оцінювання якості освіти.

У статті ми ставимо за *мету* проаналізувати виконання програмних завдань Болонського процесу в сфері контролю й оцінювання навчальних досягнень студентів у німецьких ВНЗ. Контроль – невід’ємний складник процесу навчання, головною його метою, разом із визначенням та оцінюванням рівня сформованості навичок і вмінь, є управління ним. З переходом у 2007 р. 45% усіх факультетів німецьких вузів на нову модель підготовки змінився принцип оцінювання роботи студентів: система оцінок повинна бути універсальною і єдиною для всіх країн-учасників Болонського процесу. Для цього тут запроваджено ECTS – Європейську систему перезарахунку кредитів, яку ще називають системою кредитних одиниць, системою кредитних заліків, системою кредитних рівнів, системою залікових одиниць, кредитною системою взаємовизнання тощо [3]. За її допомогою можна порівняти обсяг вивченого матеріалу, що надає можливість академічного визнання кваліфікацій і компетенцій. Протягом одного семестру студент може здобути 30 кредитів, тому для отримання ступеня бакалавра йому необхідно набрати відповідно не менше 180 (3 роки навчання) чи 240 кредитів (4 роки навчання), а для магістра – загалом (з бакалавратом), принаймні, 300 кредитів (5 років навчання) [8, с. 92].

Зазначимо, що кредити або ж залікові одиниці – це не оцінки, а кількісний вимір загального навантаження студентів. Вони акумулюють як безпосередньо аудиторні заняття, так і час, відведений для підготовки і самостійного засвоєння навчального матеріалу (аудиторна і позааудиторна робота), трудомісткість (складність) іспиту та підготовку до нього, включаючи випускні, науково-дослідну роботу, а також практику. Студентам зараховують кредитні одиниці лише у разі успішного складання модульного чи підсумкового іспиту.

Паралельно з кредитами студентам за складені іспити виставляють, як правило, звичні для них оцінки, що в дипломах переводяться в «європейські» (табл. 1).

Таблиця 1

Шкала оцінювання рівня професійної підготовки студентів у ВНЗ Німеччини за Європейською кредитно-трансферною системою

ECTS – рівень	Німецька оцінка	ECTS – пояснення	Німецький переклад
A	1,0–1,5	Відмінно	Відмінно
B	1,6–2,0	Дуже добре	Дуже добре
C	2,1–3,0	Добре	Добре
D	3,1–3,5	Задовільно	Задовільно
E	3,6–4,0	Достатньо	Достатньо
FX/F	4,1–5,0	Не здано	Не здано

Вважаємо за доцільне детальніше зупинитися на шкалі оцінювання студентів у німецьких університетах, оскільки така практика впроваджується у вузах України. Результати навчання оцінюються за 5-бальною шкалою, де «1» є найвищим позитивним балом, «4» – найнижчим, а «5» – незадовільною оцінкою. Система оцінювання за ECTS передбачає: від 1,0 до 1,5 бала («відмінно») – А рівень; від 1,6 до 2,0 бала («дуже добре») – В рівень; від 2,1 до 3,0 бала («добре») – С рівень; від 3,1 до 3,5 бала («задовільно») – D рівень; від 3,6 до 4,0 бала («достатньо») – Е рівень; та від 4,1 до 5,0 бала («не здано») – FX/F рівень. Позитивними є бали від А до Е ECTS-рівнів [8, с. 94].

Зазначимо, що кредитно-модульна система організації навчального процесу успішно практикується в університетах ФРН, проте переважно як неформальна система, яка дозволяє викладачу оцінити різні види роботи студента залежно від того, наскільки вони є важливими для вивчення курсу з погляду викладача. Викладач типового німецького університету, зазвичай, має право встановити проведення певної кількості іспитів (часто одного або двох) та їх форм, котрі вважає доцільними для певного курсу. Оскільки навчальний курс розбитий на модулі, які дуже часто охоплюють декілька взаємозв'язаних дисциплін, то за кожен складений модуль викладач виставляє певну систему залікових одиниць (кредитів) і виводить одну оцінку. В модуль можуть входити, наприклад, три предмети, які складаються як один іспит з трьох частин. Таким чином, інколи виникає ситуація, коли студент, не набравши на іспиті необхідної кількості балів, зобов'язаний знову вивчати усі предмети для повторного його складання.

З урахуванням фахової доцільності іспит з модуля чи його елемента може складатися у формі підсумкової контрольної роботи, усного іспиту, домашньої роботи, реферату. В підсумковій контрольній роботі студент повинен довести, що він протягом регламентованого часового періоду за допомогою дозволених допоміжних засобів може за результатами вивчення модуля знайти способи вирішення поставленої проблеми. Час, що відводиться на написання підсумкової контрольної роботи (від 60 до 240 хвилин) визначає викладач. Усний іспит, як правило, триває для кожного студента від 20 до 60 хвилин. Екзамен може мати і груповий характер з максимальною кількістю чотири особи за умови, якщо знання кожного можна об'єктивно оцінити [4, с. 127].

Викладач може також не проводити іспитів чи заліків, а оцінювати лише різні види роботи студентів (участь у семінарах, підготовка презентації чи реферату, письмові роботи, вирішення завдань тощо) в ході вивчення певного курсу. Підсумкова оцінка студента за навчальний курс у цьому випадку складається з оцінок за види діяльності (наприклад, якщо максимальна кількість балів за неформальною шкалою становить 100, тоді максимальні кількості балів за окремі види роботи можуть бути такими: за виконання проміжного тесту – 15, за виконання підсумкового тесту – 30, за письмову роботу – 20, за презентацію – 15, за участь у семінарах – 20). Після цього визначається відповідність кількості балів за 100-бальною системою оцінкам за 5-бальною шкалою. В офіційну відомість викладачі вносять лише оцінки за останньою шкалою, а не за обома. Зауважимо, що, незважаючи на те, що кредитно-модульна система організації навчального процесу довела свою зручність, адміністрація у німецьких університетах не настоює на її використанні – лише викладачі (за погодженням з кафедрами) визначають, чи будуть вони нею користуватись, і якщо так, то вони ж встановлюють правила її використання. Досвід же використання ECTS в Україні показав, що вона не спрощує, а ускладнює навчальний процес, бюрократизуючи його, адже тоді звично виникає вимога переносити оцінки за цією системою у відомості успішності, поряд з оцінками за звичною для нас 4-бальною шкалою. Отже, тоді, коли німецькі університети дотримуються принципу академічної свободи при оцінюванні знань студентів, українські ВНЗ поки що лише сподіваються на неї.

Вивчення законодавчих документів, навчальних планів і програм німецьких університетів дає підстави стверджувати, що тут функціонує дворівнева система перевірки успішності, а контролюючі заходи результатів навчання студентів близькі до вітчизняних і включають поточний контроль, що здійснюється під час проведення практичних та семінарських занять і підсумковий контроль, який проводиться у формі заліків та іспитів. Кількість заліків, що мають скласти студенти до державного чи дипломного іспиту (залежні від факультету і спеціальності), постійна. Іспитам відведено останнє підсумкове місце, їх лише два – проміжний або переддипломний, який уособлює перший рівень контролю, і складається, після закінчення четвертого семестру; державний чи дипломний, що втілює другий рівень перевірки успішності. Практика німецьких вузів доводить, що надмірна кількість іспитів не сприяє покращенню якості навчання. Викладачі вважають, що відсутність екзаменаційного переважання сприяє вищому ставленню студентів до іспитів, а це, відповідно, позитивно позначається на якості навчання.

У Німеччині, на відміну від України, немає проміжних дипломів, і студент тамошнього ВНЗ, щоб стати дипломованим фахівцем, повинен боротися до переможного кінця. В усіх

федеральних землях країни навчання в університетах закінчується складанням науково-теоретичного іспиту (державного чи дипломного) після восьмого семестру, а в окремих суб'єктах федерації – після десятого. Зміст, терміни, порядок проведення іспитів, спеціальності та їх комбінації визначає міністерство культури та освіти кожної землі.

Основною метою такого іспиту є встановлення, чи за звітний період навчання студент оволодів необхідними знаннями, уміннями і навичками для подальшої роботи за обраною спеціальністю.

Для проведення науково-теоретичних іспитів міністерства культури і освіти формують екзаменаційні комісії, до яких входять голова і його заступник, професор (завідувач кафедри) вузу, представник установи, де студент проходив практику. Необхідно зазначити, що іспити відбуваються 1–2 рази на рік у ВНЗ, котрі реалізують навчальний процес.

Для допуску до державного іспиту в усіх суб'єктах федерації студенти, наприклад, – майбутні вчителі професійних шкіл, зобов'язані:

- успішно навчатися у вузі протягом 8–10 семестрів;
- скласти проміжний іспит;
- закінчити практичну підготовку на виробництві терміном від 6 до 12 місяців;
- пройти педагогічну практику у професійній школі;
- брати участь у передбачених навчальним планом лекціях, практичних заняттях, семінарах, практикумах;
- виконати допускну (письмову домашню) роботу [7, с. 25].

Із загальних дисциплін (філософії, педагогічної психології) в деяких землях складають заліки, в інших же вони є елементом основного іспиту. Стосовно вимог до наукових іспитів з окремих спеціальностей і додаткових предметів міністерства культури та освіти федеральних земель уклали угоди про сприяння загальній орієнтації щодо порядку іспитів з окремих дисциплін, які вивчаються.

Для детальнішого ознайомлення з вирішенням зазначеного питання звернемося до порядку проведення науково-теоретичного іспиту для зайняття посади вчителя професійної школи у Баварії, взявши до уваги те, які спеціальності можна набути в окремих університетах.

Вивчення наукової літератури, пов'язаної з цією тематикою, дає змогу констатувати, що державний іспит дозволено складати з таких груп спеціальностей:

- будівельна техніка, електротехніка, дієтологія і домогосподарство, сільське господарство, металотехніка, соціальна педагогіка;
- наука про організацію праці та трудові відносини, німецька мова, англійська мова, математика, фізика, релігієзнавство, соціологія, спорт, біологія, хімія, педагогіка здоров'я, музика, естетичне виховання;
- педагогічна психологія, спеціалізація, наука про організацію праці та трудові відносини, біологія, хімія, німецька й англійська мови, географія, французька мова, історія, педагогіка здоров'я, інформатика, естетичне виховання, математика, музика, релігієзнавство, соціологія, спорт (вивчаються як третя додаткова спеціальність) [6, с. 121].

Поєднання основної спеціальності і другого загальноосвітнього предмета з додатковою дисципліною проходять в рамках розширеного іспиту.

Однією з особливостей організації науково-теоретичного іспиту є те, що кандидати на посаду вчителя професійної школи самі подають заяву з проханням про допуск їх до іспиту, в якій вказують спеціальність, поєднання предметів, з яких бажають скласти іспит. До заяви вони також додають:

- автобіографію, в якій разом із традиційними анкетними даними є відомості про шкільну освіту і навчання у ВНЗ;
- завірену копію атестату зрілості середнього навчального чи середнього спеціального навчального закладу, що дає право на вступ до ВНЗ;
- свідоцтво про народження і шлюб (за його наявності);
- документ, що засвідчує успішне навчання в університеті згідно з його порядком, та підтвердження про те, що кандидат має право на здобуття академічного ступеня;

- підтвердження про успішне проходження необхідної виробничої і шкільної практики та навчальних заходів, зокрема лекцій, практичних занять, семінарів, практикумів, курсів;
- документ, який засвідчує, що кандидат на посаду вчителя професійної школи не перебуває на обліку психічно хворих чи розумово відсталих осіб та про відсутність порушеного проти нього кримінально-процесуального, адміністративного чи виконавчого провадження;
- характеристику;
- інформацію про те, де, коли і з яким успіхом претендент уже раніше складав проміжний чи науковий іспит на зайняття посади вчителя професійної школи [7, с. 26–28].

Витребування інформації, що стосується останнього пункту, є не випадковим. У Німеччині ще донедавна існувала серйозна проблема з «довгостроковими» студентами, які вчилися по 18–20 семестрів – вони уже працювали, створювали сім'ї, проте ніяк не могли закінчити вуз. Тому адміністрацією ВНЗ було знайдено оригінальне вирішення цієї проблеми: окрім підняття плати за навчання протягом «надлишкового» періоду (більше 5 років), запроваджено певні зміни в системі складання іспитів: в екзаменаційних результатах з'явився своєрідний дворічний термін дійсності. Студент уже не може скласти наступний іспит, наприклад, через 3 роки після попереднього, оскільки до цього часу останній стає недійсним. Як наслідок, з'являється додатковий стимул не затягувати процес навчання, тому в Німеччині «вічних» студентів стає дедалі менше [2].

Державний іспит має кілька етапів й охоплює написання наукової домашньої роботи, письмову, усну і передбачену для окремих дисциплін практичну частину.

На першому етапі студент виконує наукову домашню роботу з основної спеціальності або педагогіки, яку згодом захищає під час складання усного іспиту. Тему роботи претендент обирає не пізніше, як за рік до подання заяви на пропозицію одного з обраних ним викладачів університету. При її виборі особливу увагу звертають на те, щоб завдання роботи відповідали меті проведення іспиту, а підбір допоміжних засобів, зокрема літератури, не створював особливих труднощів. Підготовка письмової домашньої роботи триває, як правило, шість місяців. У науковій роботі майбутній учитель повинен засвідчити, що він готовий до самостійної наукової праці. Однією з фаз оцінювання роботи є співбесіда студента з професором перед її захистом. Професура не вбачає у цьому нічого поганого, оскільки зразу можна визначити рівень орієнтації студента у роботі та володіння дисципліною. Робота оцінюється екзаменатором, який запропонував студенту тему, у формі відзиву, в якому чітко вказуються на її позитивні та негативні сторони. Водночас домашню письмову роботу може замінити письмова домашня робота для магістерського іспиту, дипломна робота, наукова робота на здобуття ступеня доктора наук.

Викликає зацікавлення практика виконання колективної дипломної роботи, коли група студентів розробляє загальну тему, причому кожен член групи, опрацювавши певний її аспект, подає його виклад окремим розділом. Дипломна робота, таким чином, складається з кількох розділів, які написані різними студентами. При її оцінюванні враховується індивідуальний внесок кожного. Мінімальна позитивна оцінка за дипломну роботу – «задовільно». Якщо дипломна робота була здана пізніше встановленого терміну, студенту не зараховують усну частину іспиту. Для повторного захисту дипломної роботи студент отримує нову тему, іншого наукового керівника та додаткові три місяці для написання [4, с. 99].

Усний іспит зі спеціальності триває, зазвичай, для кожного студента від 20 до 60, а з додаткового предмета – 30–45 хвилин. Його складають німецькою мовою, проте екзаменатор та екзаменовані можуть погодитись щодо використання іншої мови. Результати іспитів оцінюють два екзаменатори.

Письмовий і практичний іспити з основної спеціальності загальноприйнято вважають складнішим, аніж з додаткової. В екзаменаційних роботах кандидатам на посаду вчителя професійної школи заборонено вказувати своє прізвище, а лише порядковий номер робочого місця, за яким вони сидять, і дату. Усі завдання розроблені за уніфікованим рівнем складності для всіх екзаменованих. Письмовий іспит триває, як правило, 2–4 години. Кожну роботу окремо перевіряють та оцінюють також два екзаменатори.

Усі іспити мають бути складені до 31 березня у період зимового семестру та до 30 вересня у літньому семестрі. Проводяться іспити в закритому режимі, проте в окремих випадках на них можуть бути присутніми представники громадськості.

За результатами письмового, усного й практичного (якщо передбачено) іспитів встановлюється оцінка з певного предмета. Загальна ж оцінка виводиться за результатами іспитів з педагогіки, основної спеціальності, додаткового предмета і домашньої письмової роботи.

Успішне складання державного іспиту визначає наукову придатність студента до викладання певної дисципліни, що підтверджується дипломом, в якому вказано спеціальність, рік завершення, освітньо-кваліфікаційний рівень, додатком до диплому, посвідченням, в якому зазначається спеціалізація, і є своєрідною перепусткою до прийому на педагогічне стажування.

Результати дослідження системи контролю й оцінювання навчальних досягнень студентів у німецьких вузах дають підстави зробити певні узагальнення.

Будучи членом Болонського клубу, Німеччина дуже виважено виконує відповідні зобов'язання щодо реформування системи вищої освіти та її гармонізації з європейськими стандартами. Сповідуючи інституційні і структурні зміни у вищій школі, розробку й апробацію нових підходів, моделей і технологій підготовки спеціалістів, ця країна намагається зберегти національну своєрідність, зокрема, у сфері контролю й оцінювання знань студентів.

Контрольно-оціночні заходи результатів навчання студентів у Німеччині близькі до тих, що практикують українські вузи, і включають поточний та підсумковий контроль, основними формами якого є заліки й іспити. Кількість останніх – регламентована і значно менша, ніж у нашій країні. Загалом практика німецьких університетів доводить, що відсутність екзаменаційного перевантаження благотворно впливає на якість навчання.

Сучасна система контролю й оцінювання загалом відповідає основним положенням Болонської декларації і є важливим механізмом отримання високих якісних стандартів вищої освіти в Німеччині. Призначення оцінки – виявити сильні і слабкі сторони діяльності вузів і допомогти їм виробити стратегію забезпечення підвищення якості освіти. Водночас ця система забезпечує інтернаціональну освітню мобільність студентів та покращує шанси випускників на працевлаштування у країнах-учасниках Болонського процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Братиця Г. Стратегії реформування вищої школи Німеччини у контексті Болонського процесу // Вісник Львівського університету. Серія: педагогічна. – 2007. – Вип 22. – С. 262–267.
2. Гольдберг С. Страна свободного образования. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 10.07.2008: <http://www.expert.ru/printissues/siberia/2007/14/interview_hess/> – Загол. з екрану. – Мова рос.
3. Згуровський М. З. Болонський процес – структурна реформа вищої освіти на європейському просторі. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 12.11.2009: <<http://eurosvita.net/?category=8&id=233>> – Загол. з екрану. – Мова укр.
4. Пришляк О. Ю. Професійна підготовка соціальних педагогів у вищих навчальних закладах Німеччини: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. – Тернопіль, 2008. – 234 с.
5. Реформы Германии во имя международной конкурентоспособности. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 12.11.2009: <<http://www.tatsachen-ueber-deutschland.de>> – Загол. з екрану. – Мова рос.
6. Турчин А. І. Підготовка вчителів для закладів професійної освіти у Німеччині: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. – Тернопіль, 2003. – 279 с.
7. Bayerisches Lehrerbildungsgesetz (BayLBG) in der Fassung der Bayerischen Rechtssammlung (BayRR2238-1-K), zuletzt geändert durch Gesetz vom 27. Dezember 1991 (GVBI S. 492), 233 s.
8. Hochschulrektorenkonferenz: Bologna-Reader. Texte und Hilfestellungen zur Umsetzung der Ziele des Bologna-Prozesses an deutschen Hochschulen. Beiträge zur Hochschulpolitik. – Bonn, 2004. – 306 s.
9. Sekretariat der ständigen Konferenz der Kulturminister der Länder in der Bundesrepublik Deutschland: Bologna-Prozess. Nationaler Bericht 2005 bis 2007 für Deutschland von HMK und BMBF. – Bonn, 2007. – 20 s.